

Artykuły

Odślony miejskiej turystyki kulturowej w Kanadzie: Quebec City, Montreal, Toronto

Sylwia Kaczmarek

sylwia.kaczmarek@geo.uni.lodz.pl

Uniwersytet Łódzki, Wydział Nauk Geograficznych, Instytut Geografii Miast i Turyzmu,
Pracownia Rewitalizacji Miast

Abstrakt:

Miasto jako przestrzeń wymiany jest strukturą, w której nakładają się trajektorie i odmienne sposoby użytkowania tego samego obszaru. Miejska przestrzeń wymiany może mieć różną intensywność wykorzystania przez użytkowników (mieszkańców i przybyszów), warunkują to jej atrybuty (wyposażenie, organizacja, walory) oraz cechy miasta (lokalizacja, geneza, wielkość, pozycja ekonomiczna, struktura społeczna). Turystyka kulturowa jest stałym elementem eksploracji przestrzeni wymiany na świecie ponieważ od początków istnienia miasta wykorzystują obecność odwiedzających jako element gospodarki lokalnej i rozwoju społecznego. Wizytowanie miast jest złożonym, wieloaspektowym przejawem ruchu turystycznego, szybko zmieniającym się w czasie. Na podstawie własnych badań terenowych realizowanych w sierpniu 2018 analizowane są relacje występujące w miejskiej przestrzeni wymiany w kontekście cech jej struktury oraz sposobów i konsekwencji jej wykorzystania przez turystów w trzech miastach w Kanadzie: Quebec City, Montrealu i Toronto. Podstawowym zagadnieniem jest kwestia: w jakim stopniu organizacja przestrzeni wymiany, walory kulturowe oraz proces zarządzania terytorialnego w tych miastach warunkują zrównoważony sposób ich użytkowania przez odwiedzających, a tym samym umożliwiają minimalizowanie pojawienia się konfliktów w tejże przestrzeni.

Słowa kluczowe: miasto, układ urbanistyczny, turystyka kulturowa, Kanada

Wprowadzenie

Miasto jako wytwór antropogeniczny jest naturalnym środowiskiem gdzie od stuleci ma miejsce wymiana produktów, towarów, usług, informacji, wrażeń i doznań pomiędzy różnymi grupami użytkowników tej samej przestrzeni. Tym samym można traktować miasta jako przestrzeń wymiany wykorzystywaną w różny sposób. Funkcjonowanie miasta, jego struktura przestrzenna i społeczna, proces zarządzania, należą do grupy zagadnień, która często występuje w pracach publikowanych w różnych dyscyplinach: geografii miast, urbanistyce, planowaniu przestrzennym, historii, ekonomii, polityce miejskiej, socjologii, kulturoznawstwie [Liszewski, Maik 2000, Benevolo 1995, Słodczyk 2001, 2012, Gehl 2009, Castells 1982, Blackman 1995, Chmielewski 2001, Sagan 2000, 2017, Markowski 1999, Jałowiecki, Szczepański 2010, Majer 2010, Rewers 2005, Zukin 1995]. Wśród problemów poruszanych przez badaczy na świecie znajdujemy zagadnienia związane

z następującymi kwestiami: forma architektoniczna i układ urbanistyczny, morfologia, skład społeczny, wyposażenie funkcjonalne i sprawność działania miasta jako jednostki gospodarczej, jakość krajobrazu miejskiego, warunki życia mieszkańców i ich kultura oraz turystyka, wizerunek oraz percepcja miasta [Batty, Longley 1994, Florida 2009, Kennedy 2011, Higgins 2009, Neuhaus 2015, Polèse 2009, Sepe 2013, Qadeer, 2014, Spirou 2014, Selby 2004].

Kulturowa spuścizna społeczności miejskich na świecie jest niezwykle bogatym zasobem, który występuje w formie materialnej oraz niematerialnej. Obecność oryginalnego dziedzictwa kulturowego w miastach i jego potencjał poznawczy stanowi ważny czynnik stymulujący rozwój gospodarczy tych jednostek osadniczych. Przyszłość miast wiąże się dziś przede wszystkim z sukcesywną intensyfikacją roli jaką odgrywają w ich życiu gospodarczym i społecznym wysoko wyspecjalizowane działalności usługowe sektorów III i IV. Są to aktywności stanowiące o współcześnie o postępie i rozwoju, a zarazem współtworzące przestrzeń wymiany będącą istotą miejskości. Turystyka w dotychczasowym podejściu do koncepcji rozwoju miast na świecie znakomicie wpisuje się w program aktywności usługowych właściwych dla sektorów III i IV jako, że od końca XX wieku zakres tego pojęcia znacznie się rozszerzył. Mianem "turysty" określa się obecnie wszystkich podróżujących dobrowolnie, w różnych celach poznawczych, nie precyzując w zasadzie czy ich wyjazdy mają charakter wypoczynkowy lub rodzinny. Niektórzy traktują jako specjalny rodzaj turystów także tych, których działalność zawodowa wymaga częstego podróżowania w kraju czy w świecie, jak również tych, którzy przemieszczają się z powodów religijnych (pielgrzymowanie) czy zdrowotnych (pobyty w uzdrowiskach). Przeciwwstawienie pojęć "turysta" i "wagabunda" jest także głównym, podstawowym podziałem społeczeństwa postmodernistycznego [Bauman 1996, s.11-14], gdzie pierwszemu z wymienionych określań przypisuje się takie atrybuty jak perfekcja, zorganizowanie i jednoczesne ograniczenia dokonywanych wyborów dotyczących sposobu życia i miejsca pobytu, natomiast drugiemu pełną wolność w tym zakresie.

Odkrywanie i poznanie zasobu materialnego i kulturowego podczas podróży stanowi kwintesencję miejskiej turystyki kulturowej. W konsekwencji w gronie użytkowników przestrzeni wymiany w miastach na świecie znajdują się jednocześnie mieszkańcy i przybysze w tym turyści. Proporcje liczbowe między tymi grupami oraz ich wzajemne relacje wpływają bezpośrednio na sprawność funkcjonowania

przestrzeni miejskiej a tym samym na komfort przebywania w niej wszystkich użytkowników.

Celem badań prezentowanych w niniejszej pracy była identyfikacja a następnie analiza relacji występujących obecnie pomiędzy wyposażeniem i organizacją miejskiej przestrzeni wymiany oraz sposobami jej użytkowania przez przybyszów oraz mieszkańców w trzech miastach kanadyjskich, które mają odmienną genezę, a co za tym idzie różną strukturę funkcjonalną i przestrzenną. Podstawę empiryczną studiów stanowią własne badania terenowe autorki realizowane *in situ*, w sierpniu 2018 roku w Quebec City, Montrealu i Toronto a także kwerenda źródeł historycznych i planistycznych. Podjęty problem badawczy można sformułować następująco: w jakim stopniu układ urbanistyczny wybranych trzech miast kanadyjskich o odmiennej genezie i wynikająca z niej struktura rozmieszczenia zasobów będących walorami istotnymi dla turystyki kulturowej determinuje harmonijne współistnienie pomiędzy odmiennymi użytkownikami miejskiej przestrzeni wymiany jakimi są mieszkańcy i przybysze? Wybór miast kanadyjskich jako obszaru badań podyktowany był odmiennością ich historii urbanistycznej w porównaniu z miastami europejskimi a także możliwością prowadzenia badań *in situ*. Przyjęto tym samym przypuszczenie badawcze, że wzorzec urbanistyczny miasta jest kluczowym elementem w procesie kształtowania zrównoważonej turystyki kulturowej występującej na jego obszarze, harmonijnym zarządzaniu jej obecnością, oraz minimalizowaniem ryzyka występowania konfliktów między różnymi grupami użytkowników przestrzeni reprezentujących odmienne interesy i priorytety.

Obszar badań

Społeczności rdzenne zamieszkujące obszar dzisiejszej Kanady prowadziły głównie wędrowny, tylko okresowo osiadły tryb życia bowiem zajmowały się przede wszystkim łowiectwem, rybołówstwem i zbieractwem. Sposób życia tych kultur nie doprowadził do powstania miast. Te ostatnie pojawiły się w Kanadzie dopiero wówczas, kiedy obszar był penetrowany przez Europejczyków. Początki kolonizacji związane są z Wikingami, którzy jako pierwsi Europejczycy w Ameryce Północnej zakładali osady datowane na X wiek n.e., zlokalizowane na wyspie dzisiaj określanej mianem Nowej Funlandii, na północno-wschodnim fragmencie wybrzeża atlantyckiego. Następnie, w okresie dojrzałego średniowiecza i renesansu, odpowiednio w wiekach XV i XVI do tych terenów docierali kolejni europejscy

eksploratorzy: Brytyjczycy i Francuzi. Ci ostatni w roku 1608 zapoczątkowali kolonizację obszarów znajdujących się u ujścia rzeki św. Wawrzyńca budując tam fort Quebec – uznany za pierwszą stałą osadę typu miejskiego w Kanadzie i tym samym rozpoczynając epokę osadnictwa miejskiego.

Historia budowy miast w Kanadzie dzieli się chronologicznie na kilka etapów (w nawiasach podano okresy ich trwania): kolonialny (1608-1800), wczesny industrialny (I połowa XIX wieku), ekspansji przemysłu (od lat 70. XIX wieku do wybuchu II wojny światowej), "boomu" wojennego i powojennego (od lat 40. XX wieku do końca lat 60. XX wieku), decentralizacji i rozwoju suburbanalnego (lata 70. i 80. XX wieku), wtórnej decentralizacji i dywersyfikacji regionów miejskich (przełom wieków XX i XXI)[Artibise A.F.J., Linteau P-A., 1984, Stelter G.A., Artibise A. F.J., Crenna D., 2015]. Każdy z wyróżnionych etapów charakteryzujących proces urbanizacji w Kanadzie znajduje swoje odzwierciedlenie w układzie urbanistycznym, strukturze funkcjonalnej, rozwoju ekonomicznym, relacjach społecznych i kulturowych, wizerunku i percepcji. Wymienione zagadnienia są identyfikowane i analizowane w różnych miastach zlokalizowanych na obszarze kraju, a zakres tematyczny poszczególnych studiów determinuje okres powstania miasta i stadium jego rozwoju. Wspomniana problematyka jest podejmowana w publikacjach poświęconych szeroko rozumianym studiom nad miastami kanadyjskimi, w tym również: Quebec City, Montrealowi i Toronto, które zostały wybrane jako studia przypadku w tej pracy [Lightbody 2015, Simmons , Bourne 2013, Bunting T., Bunting T.E., Filion 2000, Filion, Moos, Vinodrai, 2015, Lauzon, Forget 2004, Levine 2014, McLean 2004].

Quebec City

Miasto zostało założone przez Francuzów w 1608 roku jako fort i osada handlowa, usytuowana na północnym brzegu lejkowatego ujścia rzeki św. Wawrzyńca. Obecnie jest stolicą prowincji o tej samej nazwie, w roku 2016 liczyło nieco ponad pół miliona mieszkańców (wg danych National Census of Canada). Współczesna struktura morfologiczna miasta odzwierciedla jego genezę. Najbardziej atrakcyjny dla turystów fragment to stare miasto (Vieux Quebec), obszar zamknięty w granicach fortyfikacji miejskich, który w 1985 roku wpisano na listę Światowego Dziedzictwa Kultury UNESCO jako Historic District of Old Quebec (Vieux Quebec). Unikatowość tej części wynika między innymi z faktu, że jest to jedyny zespół murów miejskich istniejących w Ameryce Północnej w części kontynentu położonej na północ od Meksyku.

Na obszarze staromiejskim występuje układ kwartałów charakterystyczny dla XVII wiecznych europejskiej koncepcji urbanistycznej. Ulice są wąskie, ich przebieg nieregularny, podobnie jak wielkość i kształt wypełnionych kamienną zabudową obrzeżną, na którą składają się kilkukondygnacyjne kamienice, wzniesione w europejskiej tradycji stylistycznej późnego renesansu i wczesnego baroku francuskiego, ze szczególnym wykorzystaniem motywów architektury normandzkiej. Silne relacje z architekturą francuską w dzielnicy Vieux Quebec podkreślają również występujące tam detale architektoniczne. W powszechnym odbiorze mieszkańców Ameryki Północnej Quebec City postrzega się jako miasto jedyne w swoim rodzaju na kontynencie, o typowo europejskiej architekturze i z tego powodu bardzo chętnie odwiedzane przez licznych turystów krajowych i zagranicznych. Na terenie miasta zamieszkanego w 2016 roku według danych statystycznych przez 531902 osoby (National Census of Canada 2016), dysponującego ponad 900 obiektami noclegowymi z ogólną liczbą dostępnych pokoi wynoszącą 16000, w roku 2017 zarejestrowano obecność około 4.6 mln turystów [www.quebec-cite.com/en/about-quebec-city-tourism].

Ryc.1. Quebec City – uliczka Starego Miasta

Źródło: Fotografia Autorki 2018

Ryc. 2. Quebec City –plac na Starym Mieście

Źródło: Fotografia Autorki 2018

Montreal

Montreal jest najludniejszym miastem w prowincji Quebec i drugim ośrodkiem pod względem wielkości populacji w Kanadzie (po Toronto). Jest to wiodący ośrodek gospodarczy i kulturowy francuskojęzycznej części Kanady, główny port wschodniego wybrzeża. Według danych Narodowego Spisu Powszechnego z 2016 roku żyły w mieście 1 704 694 osoby, natomiast jego obszar metropolitalny liczył wówczas 4,099 mln mieszkańców (National Census of Canada). Podobnie jak Quebec City również Montreal został założony przez Francuzów jako osada portowa i handlowa w roku 1642, która następnie szybko i dynamicznie się rozwijała gospodarczo, a w konsekwencji także terytorialnie. Przez krótki okres w połowie XIX wieku Montreal pełnił funkcje stolicy prowincji Quebec. Współczesny układ urbanistyczny miasta wciąż zawiera fragmenty zachowane z okresu początków jego istnienia, do których zalicza się obszar tzw. Vieux Montreal czyli najstarsza część położona wokół starego portu, gdzie do dziś znajdują się wąskie, brukowane ulice, liczne place różnej wielkości, a zabudowę kwartałów wypełniają kameralne kamienice pochodzące głównie z XIX wieku oraz neogotycka katedra. Ze względu na historię rozwoju i obecną wielkość miasta jego współczesna struktura funkcjonalno-przestrzenna jest złożona, charakteryzuje się znacznym zróżnicowaniem kulturowym poszczególnych fragmentów, wyraźnie czytelnym w organizacji i wyposażeniu przestrzeni. Warto również wspomnieć, że w roku 1967 odbyła się w Montrealu Wystawa Światowa Expo, a w 1976 roku miały

tu miejsce letnie Igrzyska Olimpijskie; tereny gdzie one się odbyły wspomniane wydarzenia globalne stanowią dodatkowy walor historii kulturowej miasta. Tym samym odwiedzający znajdują w Montrealu bardzo zróżnicowane zasoby stanowiące ofertę współczesnej turystyki kulturowej. W roku 2017 zarejestrowano 11,1 mln turystów krajowych i zagranicznych w mieście dysponującym wówczas około 26 000 pokojami hotelowymi (<https://toolkit.mtl.org/en/studies-reports-and-statistics>).

Ryc.3. Montreal – centrum miasta

Źródło: Fotografia Autorki 2018

Ryc.4. Montreal – ulica w Vieux Montreal

Źródło: Fotografia Autorki 2018

Ryc. 5. Vieux Montreal – plac przed katedrą

Źródło: Fotografia Autorki 2018

Toronto

Położone w prowincji Ontario Toronto, jako samodzielna miejska jednostka osadnicza zostało założone w 1793 roku przez Brytyjczyków, nosiło wówczas nazwę City of York. Zlokalizowano je na obszarze osady obronnej Fort Rouille, założonej przez Francuzów, istniejącej przez krótki okres (lata 1750-1759) i w konsekwencji wojny francusko-brytyjskiej opuszczonej i porzuconej przez założycieli. Brytyjczycy są więc autorami koncepcji przestrzennej i funkcjonalnej miasta, które rozwijało się jako dynamiczny ośrodek gospodarczy z wykorzystaniem regularnego, prostokątnego układu siatki ulic, gdzie podobnej wielkości kwartały wypełniano w XIX wieku murowaną, kilkukondygnacyjną zabudową. Dopiero od roku 1834 nazwa Toronto (wywodząca z języka rdzennych mieszkańców tego regionu) stała się oficjalnym mianem ośrodka. Tempo rozwoju miasta było w XIX stuleciu bardzo szybkie, dzięki lokalizacji portu, linii

kolejowej łączącej różne obszary kraju, lokalizacji wielu zakładów przemysłowych (produkcja odzieży) i przetwórstwa spożywczego, a także stałemu napływowi przede wszystkim z Europy licznych rzesz emigrantów. Współcześnie jest to najludniejsze miasto i jednocześnie najsilniejszy ośrodek gospodarczy kraju. W roku 2016 zarejestrowano tam 2,732 mln mieszkańców (National Census of Canada 2016), natomiast obszar aglomeracji liczył wówczas 6,472 mln osób. Populację tworzy ponad 200 grup etnicznych, posługujących się około 140 językami, co jest unikatową cechą w skali świata, z tego powodu w roku 2001 Organizacja Narodów Zjednoczonych wyróżniła Toronto tytułem *World's Most Multicultural City* (Najbardziej Wielokulturowego Miasta na Świecie).

Systematycznie umacniający się potencjał gospodarczy sprzyja intensywnemu życiu kulturalnemu, co z kolei stymuluje napływ odwiedzających. W roku 2018 w Toronto, które dysponuje 36 000 pokoi usytuowanych w 183 hotelach, zarejestrowano łącznie ponad 27,5 mln odwiedzających, spośród których 9,5 mln nocowało w mieście natomiast pozostałych ok. 18,1 mln byli to jednodniowi goście.

Ryc.6. Toronto – krajobraz miejski

Źródło: Fotografia Autorki 2018

Ryc.7. Toronto – plac przed ratuszem

Źródło: Fotografia Autorki 2018

Źródła danych i metodologia

Badania w trakcie których gromadzono materiał empiryczny realizowano w dwojaki sposób. Podstawową grupę danych zgromadzono podczas pobytu studialnego w Kanadzie, który miał miejsce w roku 2018. W każdym z trzech miast omawianych w artykule przeprowadzono wówczas badania *in situ*, które polegały na wykonaniu inwentaryzacji urbanistycznej i dokumentacji fotograficznej wybranych celowo obszarów, obserwacji zachowań przebywających tam ludzi, prowadzenia zapisu autoetnograficznego oraz kwerendy w wybranych instytucjach turystycznych i planistycznych. Uzupełnieniem zebranych bezpośrednio w terenie informacji była kwerenda literatury i źródeł internetowych wykonywana sukcesywnie podczas pobytu w Kanadzie a także po powrocie do Polski.

Inwentaryzacja urbanistyczna w analizowanych miastach dotyczyła przede wszystkim terenów wewnątrzmijskich (tzw. *inner city*), ze szczególnym zwróceniem uwagi na obszary użytkowane przez turystów. Rejestrowano w terenie cechy układu urbanistycznego czyli wielkość i formę kwartałów, rodzaj wypełniającej je zabudowy i jej architekturę, rozmieszczenie i typy funkcji tam obecnych, rodzaj i urządzenie terenów zieleni, strukturę układu komunikacji (pieszej, kołowej i transportu publicznego), liczebność, kontekst lokalizacji i dostępność obiektów uczęszczanych przez turystów (instytucje kultury, gastronomia, obiekty rekreacji i sportu).

Podczas obserwacji natomiast identyfikowano sposób i rytm wykorzystania obszarów przez ludzi (mieszkańców i przybyszów) w ciągu wybranego dnia i w różnych dniach tygodnia, ruch pieszych i pojazdów, dźwięki, zapachy i kolory w poszczególnych, obserwowanych fragmentach badanych miast. Zwracano również uwagę na miejsca, które ze względu na swoją specyfikę funkcjonalną i przestrzenną mogą generować potencjalnie konflikty między różnymi użytkownikami przestrzeni (mieszkańcami i przybyszami). Informacje zebrane w trakcie inwentaryzacji oraz obserwacji dokumentowano fotografiami oraz regularnie prowadzonym zapisem w dzienniku podróży. W trakcie tej fazy badań w trzech miastach przeprowadzono również krótkie wywiady specjalistyczne z pracownikami biur informacji turystycznej, dotyczyły one ich spostrzeżeń i opinii na temat relacji między turystami i lokalną społecznością. W tym miejscu trzeba podkreślić otwartość i życzliwość tych przypadkowo selekcionowanych osób, które chętnie odpowiadały na zadawane pytania, wykazując przy tym zainteresowanie dla prowadzonych przez autorkę badań.

W trakcie badań uzupełniających, kameralnych, wykonano kwerendę źródeł literaturowych i internetowych w zakresie charakterystyki i waloryzacji zasobów oraz oferty turystyki kulturowej badanych miast. Zebrano także dostępne informacje statystyczne dotyczące wielkości rejestrowanego ruchu turystycznego w Quebec City, Montrealu i Toronto w ostatnich 5 latach. Zgromadzony materiał empiryczny następnie porządkowano i analizowano w celu zidentyfikowania występujących relacji między badanymi elementami: organizacją przestrzeni i jej wyposażeniem, rozmieszczeniem elementów potencjału turystycznego oraz sposobami wykorzystania tychże przez mieszkańców i przybyszów. Na tej podstawie sformułowano wnioski dotyczące sposobów i konsekwencji wykorzystania różnych typów miejskiej przestrzeni wymiany przez uczestników turystyki kulturowej w trzech miastach kanadyjskich.

Kompozycja urbanistyczna i walory kulturowe badanych miast

W założeniach pracy przyjęto, że miejska przestrzeń wymiany może mieć różną intensywność wykorzystania przez użytkowników (mieszkańców i przybyszów), warunkują to jej atrybuty (wyposażenie, organizacja, walory) oraz cechy miasta (lokalizacja, geneza, wielkość, pozycja ekonomiczna, struktura społeczna). W tym kontekście analiza organizacji i wyposażenia przestrzeni miejskiej w jej fragmentach wykorzystywanych dla potrzeb turystyki kulturowej wykonana w Quebec City, Montrealu i Toronto pozwoli odpowiedzieć na pytanie w jakim stopniu układ

urbanistyczny wybranych trzech miast kanadyjskich o odmiennej genezie i wynikająca z niej struktura rozmieszczenia zasobów będących walorami istotnymi dla turystyki kulturowej determinuje harmonijne współistnienie pomiędzy odmiennymi użytkownikami miejskiej przestrzeni wymiany jakimi są mieszkańcy i przybysze.

Quebec City

Jak już wspomniano wcześniej Quebec City jest jedynym w swoim rodzaju miastem Ameryki Północnej, traktowanym powszechnie jako kolebka kultury francuskiej na tym kontynencie. Współcześnie jego wizerunek określają przede wszystkim następujące cechy zestawienie w jednym miejscu europejskiej tradycji oraz amerykańskiej nowoczesności. Jest to również miasto postrzegane jako bardzo bezpieczne i przyjazne przybyszom. Wskaźniki popełnianych przestępstw pospolitych charakterystycznych dla obszarów miejskich (kradzieże, rozboje, napady z użyciem broni, wandalizm, handel narkotykami) należą do najniższych w Kanadzie potwierdzając powszechne postrzeganie miasta i regionu gdzie jest usytuowane.

Układ urbanistyczny miasta zajmującego współcześnie powierzchnię 484,1 km. kw. wypełniają dwie odmienne formy morfologiczne decydujące o organizacji przestrzeni, o różnej genezie: europejska i amerykańska, różniące się zarówno cechami strukturalnymi (wielkość i kształt kwartałów, przebieg ulic, użytkowanie terenu) jak również architekturą wypełniającą je zabudowy. Pierwsza z tych form to powstały w XVII wieku, według europejskiego wzorca Stary Quebec - Vieux Quebec/Old Quebec, zwarty przestrzennie układ miejski z zachowanymi fortyfikacjami murowymi, składający się z dwóch części: Miasta Wysokiego (Upper Old Town) oraz Miasta Dolnego (Lower Old Town). Wraz z terenami nieregularnych kwartałów o różnym przeznaczeniu (stary port, obszary wczesnoprzemysłowe) bezpośrednio otaczających Stare Miasto, obszar wymienionych jednostek trzech jednostek morfologicznych tworzy łącznie dzielnicę Downtown.

Ryc. 8. Vieux Quebec – widok na Dolne Miasto (*Lower Old Town*)

Źródło: Fotografia Autorki 2018

Druga z wyróżnionych form morfologicznych znajduje się powszechnie w pozostałych dzielnicach, które powstawały sukcesywnie od początku XIX wieku, jako następstwo dynamicznego rozwoju gospodarczego i stałemu wzrostowi liczby ludności, następującemu głównie dzięki emigrantom. Ich układ przestrzenny odpowiada typowemu dla postkolonialnego etapu rozwoju osadnictwa miejskiego w Ameryce Północnej wzorcowi urbanistycznemu znanemu jako "plan rusztowy" (ang. grid plan). Jest to regularny układ prostokątnej siatki ulic, które wyznaczają regularne kwartały, często podobnej wielkości, podzielone na działki o zbliżonej powierzchni. Choć jego początków należy szukać jeszcze w fazie kolonialnej (jednym z pierwszych miast wzniesionych w Ameryce Północnej na tym wzorcu już w 1680 roku była Filadelfia) to dopiero w XIX wieku stał się on powszechnym wzorcem planistycznym, który wykorzystywano na całym kontynencie w procesie intensywnej urbanizacji, stymulowanej zagospodarowywaniem nowych obszarów, eksploatacją surowców mineralnych, rozwojem przemysłu i intensyfikacją handlu różnymi dobrami i produktami lokalnymi (w przypadku Kanady były to przede wszystkim futra).

Ryc.9. Quebec City – widok części zlokalizowanej poza Starym Miastem

Źródło: Fotografia Autorki 2018

Ryc.10. Quebec City – architektura w części o układzie wzorca amerykańskiego

Źródło: Fotografia Autorki 2018

Wskazane zróżnicowanie struktury organizacji przestrzeni w Quebec City są bardzo ściśle powiązane z rozmieszczeniem zasobów potencjału wykorzystywanego w turystyce kulturowej. Najcenniejszy element składowy stanowi wpisany na listę Światowego Dziedzictwa UNESCO obszar Starego Miasta i jego wyposażenie: historyczna zabudowa, układ urbanistyczny, fortyfikacje, tereny zielone oraz towarzyszące im w bardzo dużym zagęszczeniu elementy infrastruktury: placówki

gastronomiczne różnego rodzaju, sklepy, galerie sztuki, pracownie artystów rzemieślników, muzea, obiekty noclegowe. W bezpośrednim sąsiedztwie Starego Miasta usytuowane jest Centrum Kongresowe, a w niewielkiej odległości kilka teatrów, które uzupełniają ofertę turystyczną Quebec City. Z powodu zagęszczenia obiektów budujących unikatowy w Ameryce Północnej potencjał kulturowy Stare Miasto jest fragmentem Quebec City najliczniej uczęszczanym przez turystów krajowych i zagranicznych i im przede wszystkim dedykowany. Typowa dla XVII wiecznego europejskiego wzorca miejskiego wielkość Starego Miasta i jego układ urbanistyczny daje turystom możliwość poznania całego obszaru poruszając się po nim pieszo, co sprzyja przyjemności stopniowego poznawania poszczególnych ulic i placów, zwiedzaniu licznych zabytkowych budowli, odkrywaniu pomników, zaglądaniu do sklepów, kawiarni, restauracji tam się znajdujących, daje także możliwość odpoczynku wśród zieleni na licznych skwerach.

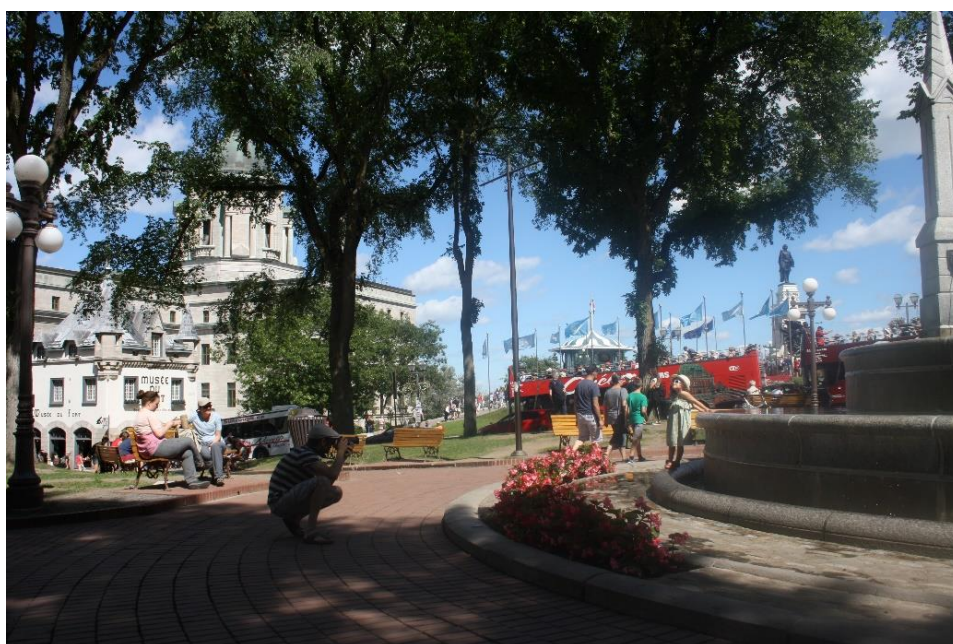
Ryc.11. Quebec City – centrum informacji turystycznej na Starym Mieście

Źródło: Fotografia Autorki 2018

Ryc.12. Quebec City – skwer w centrum Uper Old Town (Vieux Quebec)

Źródło: Fotografia Autorki 2018

Ryc. 13. Quebec City – mieszkańcy i turyści na obszarze Vieux Quebec

Źródło: Fotografia Autorki 2018

Znaczna część obiektów noclegowych różnego typu i standardu (hoteli, pensjonatów, schronisk młodzieżowych, kwater prywatnych) istniejących w Quebec City znajduje się na obszarze Starego Miasta, zatem turyści, dla których celem przyjazdu jest poznanie historii i kultury miasta zazwyczaj tam się zatrzymują. Świadczy o wspomnianym przeznaczeniu również liczebność grupy stałych

mieszkańców, żyjących na tym obszarze, w roku 2016 wynosiła ona 5770 osób, co odpowiada ok 1,1% populacji miasta (National Census of Canada 2016).

Montreal

W odróżnieniu od Quebec City, Montreal jako destynacja turystyki kulturowej oferuje wiele bardzo zróżnicowanych walorów, co rzecz jasna jest bezpośrednio powiązane z wielkością miasta, jego pozycją ekonomiczną oraz potencjałem społecznym. Wprawdzie stolicą prowincji Quebec jest Quebec City, jednak to Montreal jest głównym ośrodkiem gospodarczym i kulturowym francuskojęzycznej części Kanady. Podobnie jak każde duże miasto również Montreal ma złożoną strukturę organizacji przestrzeni, obecnie składa się nań 25 wydzielonych administracyjnie dzielnic (fr. *arrondissement*), które rozpościerają się na powierzchni 481,2 km.kw. na obszarze wyspy l'Ile de Montreal usytuowanej na rzece św. Wawrzyńca. W układzie przestrzennym miasta można wyróżnić (podobnie jak w przypadku Quebec City) dwie formy morfologiczne: wcześniejszą powstałą wg wzorca europejskiego w okresie kolonizacji francuskiej oraz późniejszą, pochodzącą z XIX wieku, wykorzystującą amerykański regularny plan "rusztu" (ang. *grid plan*).

Ryc.14. Montreal – fragment miasta na planie regularnym

Źródło: Fotografia Autorki 2018

Przy tym należy zauważyć, że w proporcjach terenów zagospodarowanych w całym mieście wyraźnie dominuje druga z wyróżnionych form morfologicznych czyli regularny plan prostokątnej siatki ulic, którym towarzyszą podobnej wielkości

kwartały, złożone z działek o zbliżonej powierzchni. Natomiast europejski wzorzec morfologiczny dotyczy relatywnie niewielkiego fragmentu miasta nazywanego powszechnie Starym Montrealem (Vieux Montreal/Old Montreal), który administracyjnie odpowiada dzielnicy Ville-Marie o powierzchni 16,5 km.kw., gdzie w 2016 roku zarejestrowano 89 170 mieszkańców (National Census of Canada 2016).

Istniejące zasoby kulturowe w Montrealu stanowiące potencjał stymulujący występowanie w tym mieście turystyki kulturowej są bogate i zróżnicowane, i co warto szczególnie podkreślić dostępne w ciągu całego roku. Znajdujemy tu zarówno materialne elementy kulturowe: obiekty architektury pochodzące z różnych okresów historii rozwoju miasta, pomniki, rzeźby plenerowe, dzieła artystyczne i artefakty zgromadzone w licznych muzeach jak i elementy niematerialne, do których należy zaliczyć wydarzenia i imprezy. W tej grupie umieścić należy instytucje i wydarzenia przez nie organizowane (spektakle, koncerty, festiwale, przeglądy artystyczne, wystawy i pokazy itp.) Warto w tym miejscu podkreślić, że od pewnego czasu coraz większego znaczenia nabiera sztuka Inuitów, przedstawicieli jednej z trzech grup tzw. Indigenous People lub Aboriginal People czyli rdzennych mieszkańców Kanady (pozostałe to Metysi i tzw. First Nations), którzy żyją na tym obszarze od czasów przedkolonialnych. Dokonania artystyczne tych społeczności tak historyczne jak i współczesne są regularnie eksponowane w galeriach i muzeach, a także promowane jako istotny, oryginalny i unikatowy fragment zróżnicowanego dziedzictwa i współczesnego dorobku kulturowego kraju.

W kontekście rozważań nad strukturą organizacji przestrzeni miejskiej ważnym elementem istniejących we współczesnym Montrealu zasobów kulturowych jest układ urbanistyczny najstarszych fragmentów miasta wraz ze znajdującą się tam architekturą. Jako jedno z nielicznych miast północnoamerykańskich zachował on bowiem swoje historyczne centrum wraz ze szczątkami XVII-wiecznych fortyfikacji murowych, wąskimi, krętymi uliczkami będącymi pozostałością po pierwotnym układzie zaprojektowanym w okresie, kiedy był to główny ośrodek kolonialnych posiadłości francuskich w Kanadzie. Znajdujemy tu obecnie wiele przykładów wartościowych historycznie obiektów i zespołów architektonicznych reprezentujących różne epoki: począwszy od XVII wiekowej barokowej architektury francuskiej poprzez reprezentacyjne obiekty publiczne dokumentujące imponującą, eklektyczną architekturę epoki wiktoriańskiej drugiej połowy XIX i początków XX wieku. Już w roku 1964 obszar tzw. Starego Montrealu (Vieux Montreal/Old Montreal)

odpowiadający dzielnicy administracyjnej Ville-Marie został uznany przez Ministerstwo Kultury prowincji Quebec za dzielnicę historyczną o wysokiej wartości kulturowej. Niezaprzecalnym atutem Starego Miasta i dawnego portu jest relatywnie niewielka powierzchnia, co umożliwia poznanie tej części podczas pieszych spacerów.

W relatywnie niewielkiej odległości, na zachód od Starego Miasta, nad kanałem Lachine znajduje się interesujący kompleks terenów poprzemysłowych w strefie portowej, które poddano kilkietapowej rewitalizacji w okresie 1997-2019. Przekształcona struktura przestrzenna zachowuje wybrane relikty przeszłości przemysłowej, ale wprowadzono jednocześnie nowe sposoby zagospodarowania: oryginalne formy architektury, nieistniejące wcześniej tereny zielone przeznaczone do rekreacji oraz nowe funkcje tego obszaru. Obecnie składa się on z nowoczesnych terenów mieszkaniowych, rekreacyjnych oraz usługowych, wśród których znajdujemy wiele restauracji, kawiarni, klubów, galerii, sklepów ze wyrobami artystycznymi, pracowni artystów i designerów, galerii sztuki, obiektów wystawienniczych a także antykwariatów. Strefa ta sukcesywnie przekształca się w siedzibę społeczności artystycznej, określanej często terminem klasy kreatywnej. Jest to obszar atrakcyjny zarówno dla lokalnej społeczności jak i dla przez turystów i coraz częściej przez nich penetrowany.

Ryc. 15. Montreal – zrewitalizowane tereny poprzemysłowe nad kanałem Lachine
Źródło: Fotografia Autorki 2018

Kolejnym ważnym walorem zasobu turystycznego Montrealu są pozostałości po dwóch wielkoskalowych, globalnych wydarzeniach które miały tu miejsce. Wcześniejsze z nich to Wielka Wystawa Światowa EXPO 67, z okazji której powstał między innymi oryginalny, znany na całym świecie kompleks modułowej zabudowy mieszkaniowej Habitat 67 zaprojektowany przez Mosze Safdiego i do dziś stanowiący atrakcję dla odwiedzających. Drugim ze wspomnianych wydarzeń były Letnie Igrzyska Olimpijskie w 1976 roku, których obiekty sportowe istniejące do dziś stanowią interesującą dla części odwiedzających enklawę w północnowschodniej części miasta.

Ryc. 16. Montreal – zespół zabudowy mieszkaniowej HABITAT 67

Źródło: Fotografia Autorki 2018

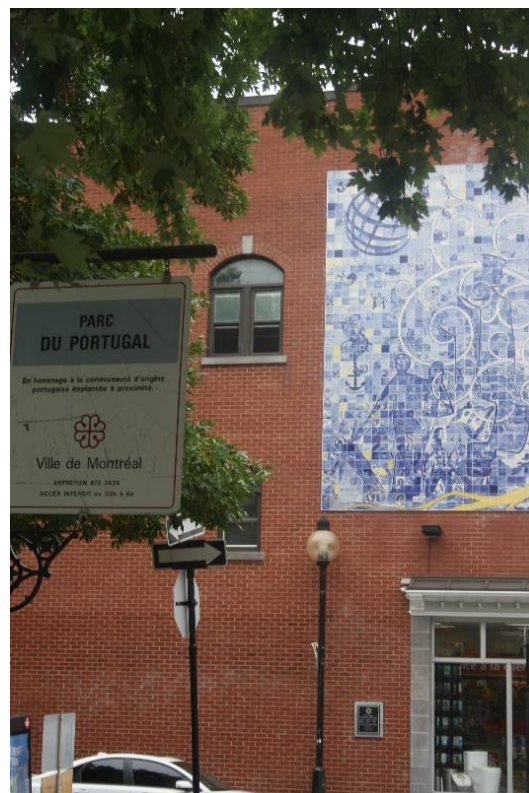
Ryc. 17. Montreal – tereny letnich Igrzysk Olimpijskich 1976.

Źródło: Fotografia Autorki 2018

Zasoby turystyki kulturowej w Montrealu odnajdujemy w wielu fragmentach jego obszaru, są one również licznie obecne poza Starym Miastem i dawnym portem. Właściwie obiekty tego przeznaczenia usytuowane są w całej strefie śródmiejskiej, ponieważ to tam mają swoją siedzibę instytucje i obiekty kultury (teatry, sale koncertowe, bardzo liczne muzea, centrum wystawiennicze nauki, itp.), które chętnie odwiedzają turyści. Walorem samym w sobie, jako układ kompozycji urbanistycznej i jednocześnie miejsce zamieszkania różnych kulturowo społeczności są również współcześnie dzielnice czy kwartały etniczne powszechnie obecne w mieście, zazwyczaj legitymujące się ponad stuletnią historią, usytuowane na osi północ-południe, którą wyznacza przebieg bulwaru Saint Laurent. Odnajdziemy wzdłuż tej ulicy wyraźnie czytelne w przestrzeni dzięki systemowi znaków (rodzaje i nazwy przedsiębiorstw, typy placówek usługowych, zapachy, kolorystyka, elementy detali architektonicznych, szyldy, języki jakimi posługują się lokalni mieszkańcy itp.) zespoły kwartałów Chinatown, koncentracji społeczności żydowskiej, "Małej Portugalii", "Małej Italii".

a)

b)

c)

Ryc.18. Montreal – etniczne fragmenty bulwaru Saint Laurent: a) dzielnica żydowska, b) "mała Portugalia, c) Chinatown

Źródło: Fotografia Autorki 2018

W tej strefie również pracuje współcześnie wielu twórców mody, toteż napotykamy tu ich studia projektowo-ekspozycyjne (tzw. *showroom*) a także sklepy z oryginalną odzieżą, obuwiem i akcesoriami modowymi. Można zatem uznać, że zasoby potencjału kulturowego wartościowe dla turystyki są bardzo zróżnicowane, niezmiernie bogate, ich rozmieszczenie pozwala wyodrębnić terytorialne enklawy tematyczne. Dominujący poza obszarem Starego Miasta układ urbanistyczny prostokątnej siatki ulic i regularnych wielkościami kwartałów dodatkowo ułatwia zidentyfikowanie lokalizacji zasobów turystyki kulturowej i dotarcie do nich zainteresowanym turystom.

Ryc.19. Montreal – mieszkańcy i turyści w centrum miasta

Źródło: Fotografia Autorki 2018

Toronto

Ostatnim miastem prezentowanym jako studium przypadku jest Toronto, stolica prowincji Ontario, położone w jej południowej części na północnozachodnim brzegu jeziora Ontario. W odróżnieniu od dwóch poprzednio omawianych ośrodków o rodowodzie związanym bezpośrednio z francuską kolonizacją, Toronto jest typowym miastem amerykańskim, ma układ urbanistyczny planu rusztowego (ang. *grid plan*), który rozciąga się na obszarze o powierzchni 630,2 km.kw., gdzie w roku 2016 zarejestrowano 2,732 mln mieszkańców (National Census of Canada 2016). Geneza tego miasta warunkująca jego współczesną kompozycję przestrzenną oddziałuje również na strukturę funkcjonalną. Regularny układ prostokątnych ulic i odpowiadających im podobnej wielkości kwartałów sprawia, że czynnikiem wyróżniającym poszczególne fragmenty miasta jest przede wszystkim wypełniająca je zabudowa, jej forma architektoniczna oraz przeznaczenie funkcjonalne. Jak w każdym wielkim mieście typu amerykańskiego, również w Toronto znajdujemy wyraźnie wyodrębnioną, rozległą strefę śródmiejską (ang. *Downtown*), czyli ten fragment, który charakteryzuje się koncentracją prestiżowych instytucji i obiektów, reprezentacyjnych przestrzeni publicznych, wiodących funkcji. Istotnym elementem tego typu strefy jest tzw. *Central Business District (CBD)*, czyli obszar grupujący instytucje należące do wysoko wyspecjalizowanych usług sektora IV jakimi są finanse, administracja, kultura, sztuka edukacja na poziomie wyższym, itp. Typowym elementem przestrzennym amerykańskiego CBD jest architektura usytuowanych tam obiektów, które są zawsze budynkami wysokimi, o oryginalnej formie i stanowią tym samym dominantę w krajobrazie miejskim, i tak właśnie wygląda ten obszar w Toronto, gdzie jest on zlokalizowany w pobliżu strefy nabrzeżnej jeziora Ontario.

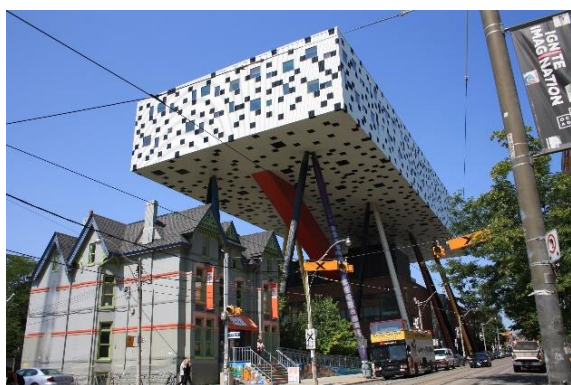
Ryc. 20. Toronto – architektura strefy CBD

Źródło: Fotografia Autorki 2018

Miasta, które wzniesione zostały na ujednoliconym planie rusztowym mają rzecz jasna zróżnicowane dzielnice, które wyodrębnia architektura zlokalizowanej tam zabudowy. Rozmieszczenie budynków w kwartałach, forma brył, wykorzystane materiały budowlane, obecność lub nie terenów zieleni i placów pozwala wyodrębnić w uporządkowanej strukturze poszczególne dzielnice funkcjonalne i fizjonomiczne co wyraźnie możemy obserwować w Toronto. Ponadto cechą tego typu miast jest regularna wymiana zabudowy, zwłaszcza na obszarze *Downtown*. Wraz z dynamicznym rozwojem gospodarczym i ludnościowym – co również jest atrybutem dużych aglomeracji amerykańskich – ma miejsce zastępowanie wcześniejszych obiektów nowymi, lepiej odpowiadającymi zmieniającym się potrzebom kolejnych pokoleń użytkowników. Sukcesywnie dokonywana modernizacja architektury w miastach amerykańskich jest ich wyróżniającą cechą tak jak stabilność układu urbanistycznego (przebieg ulic i wielkość kwartałów).

Zasoby turystyki kulturowej znajdujące się w Toronto są charakterystyczne dla oferty, którą proponują turystom współczesne, nowoczesne, dynamiczne, duże miasta. Odwiedzający mogą spędzać czas w mieście uczestnicząc w bardzo licznych wydarzeniach artystycznych: spektaklach teatralnych, widowiskach muzycznych, festiwalach, zwiedzaniu wystaw i galerii sztuki. Inną przyjemnością proponowaną

przybyszą są zakupy, odwiedzanie restauracji i udział w rozrywkach, które można dokonać w unikatowych, bardzo dużych obiektach handlowych i usługowych, których część zlokalizowana jest poniżej poziomu terenu, w tak zwanym "podziemnym mieście", co doskonale sprawdza się w porze mroźnej i śnieżnej kanadyjskiej zimy. Ważną kategorią zasobów jest niezwykle różnorodna i oryginalna, nowoczesna architektura obiektów użyteczności publicznej projektowana przez wybitnych, słynnych, rozpoznawalnych na całym świecie architektów XX i XXI wieku między innymi Miesa van der Rohe, Daniela Liebeskinda, Franka Gehry, Willa Asopa. Warto w tym miejscu wymienić następujące instytucje: Royal Ontario Museum, Art Gallery of Ontario, Aga Khan Museum, czy Bata Shoe Museum (z oryginalną kolekcją historii obuwia).

a)

b)

c)

d)

Ryc.21. Toronto – nowoczesna architektura obiektów publicznych: a) Ontario College of Art&Design, b) Art Gallery of Ontario, c) Royal Ontario Museum, d) Bata Shoe Museum
Źródło: Fotografie Autorki 2018

Odrębną kategorią zasobów turystyki kulturowej w Toronto są zlokalizowane w strefie dawnego portu nad jeziorem Ontario tereny poprzemysłowe, na których przeprowadzono skutecznie proces rewitalizacji, na przykład Distillery District. Jest to kompleks architektury industrialnej z epoki wiktoriańskiej, pochodzącej z II połowy XIX wieku dawnej gorzelni Gooderham i Worts Distillery. W efekcie procesu

rewitalizacji, obszar ten przeszedł spektakularną metamorfozę funkcjonalną i przestrzenną, jedną z największych w tym mieście. W jej wyniku powstała europejska w swoim charakterze dzielnica spacerowa pełna restauracji, kawiarni, butików, galerii, która oferuje wiele atrakcji mieszkańcom oraz przybyszom. Innym interesującym dla turystów obiektów w tej kategorii jest Museum of Contemporary Art zlokalizowane w budynku dawnej fabryki. Znaczący udział w ofercie turystycznej Toronto stanowią także obiekty gastronomiczne, oferujące potrawy kuchni etnicznych z całego świata, a także słynny targ oferujący produkty żywnościowe, St. Lawrence Market zlokalizowany w oryginalnej XIX wiecznej hali o charakterystycznej dla tej epoki żeliwnej konstrukcji.

Ryc.22. Toronto – Distillery District po rewitalizacji

Źródło: Fotografia Autorki 2018

Ryc.23. Toronto – turyści i mieszkańcy przy St. Lawrence Market

Źródło: Fotografia Autorki 2018

Dodatkowym atutem zasobów turystyki kulturowej w Toronto jest ich rozmieszczenie, są one łatwo dostępne, korzystnie usytuowane w stosunku do rozbudowanego systemu komunikacji publicznej (metro, tramwaje, autobusy i trolejbusy). Miasto przyjęło na swoim obszarze w roku 2018 około 27,5 mln turystów, co czyni zeń wiodącą destynację w Kanadzie.

Użytkowanie turystyczne wobec cech organizacji miejskiej przestrzeni wymiany

W objętych badaniami miastach kanadyjskich: Quebec City, Montrealu i Toronto zidentyfikowano różne typy relacji występujących pomiędzy organizacją przestrzeni, rozmieszczeniem obecnych tam zasobów turystyki kulturowej i ich wykorzystaniem przez odwiedzających. Wyodrębnienia owych relacji dokonano na podstawie porównania liczebności, rodzaju i zróżnicowania zasobów, cech ich lokalizacji w miejskiej przestrzeni wymiany oraz intensywności i sposobów użytkowania przez turystów. Kolejnym etapem analizy było ustalenie w jakim sposób zinwentaryzowane cechy organizacji przestrzeni wymiany w każdym z badanych miast wpływają na występowanie lub nie na tych obszarach konfliktów pomiędzy różnymi grupami użytkowników (mieszkańców i przybyszów). Wykonana analiza pozwala skonstruować trzy modele relacji zachodzących pomiędzy wspomnianymi wcześniej elementami.

Pierwszy z zaproponowanych to **model koncentracji wyodrębnionej**, który występuje w Quebec City. Ruch turystyczny koncentruje się na zwartym terenie Starego Miasta (Vieux Quebec/Old City) proveniencji europejskiej oraz w jego bezpośrednim otoczeniu. Obszar ten skupia zdecydowaną większość istniejącego w mieście zasobu turystyki kulturowej, jest celem głównym przyjazdów poznawczych, tym samym strefą dedykowaną przede wszystkim turystom i przez nich głównie wykorzystywaną w ciągu całego roku. Stare Miasto będąc głównym obszarem turystycznym zdecydowanie różni się od pozostałych części Quebec City przede wszystkim cechami morfologicznymi układu urbanistycznego, programem obecnych tam funkcji, architekturą zabudowy a także rytmem użytkowania przestrzeni. Ten fragment przestrzeni wymiany charakteryzuje organizacja, której cechy zdecydowanie sprzyjają użytkownikom czasowym, często się zmieniającym, przeważnie przybyszom. Mamy tutaj bowiem poza koncentracją zabytkowej unikatowej na kontynencie substancji historycznej jednocześnie nagromadzenie obiektów noclegowych, placówek gastronomicznych, handlowych, rozrywkowych a także kulturowych. Obszar w całości jest dostępny pieszo, jego penetrację ułatwia gęsta sieć ulic, liczne place i niewielkie odległości między poszczególnymi obiektami wartymi poznania. Stare Miasto w Quebec City jest zatem doskonale zagospodarowanym obszarem turystycznym, gdzie żyją nieliczni stali mieszkańcy. Pozostałe części miasta są nie tylko inne w kontekście morfologii układu urbanistycznego i architektury ale również programu funkcjonalnego i z tej przyczyny są w zasadzie poza zainteresowaniem turystów.

Drugi ze zidentyfikowanych to **model enklaw grupowania**, który opisuje relacje rozmieszczenia i użytkowania zasobu turystyki kulturowej w miejskiej przestrzeni wymiany Montrealu. Jego wyznacznikiem jest usytuowanie zasobów turystyki kulturowej w strefach koncentracji zlokalizowanych we fragmentach miasta o różnej morfologii i programie funkcjonalnym. Enklawowo rozmieszczone główne składowe zasobu (dzielnica Stare Miasto, zrewitalizowane tereny przemysłowe nad kanałem Lachine, zespół zabudowy mieszkaniowej HABITAT 67, tereny Igrzysk Olimpijskich 1976 roku, dzielnice etniczne, muzea i instytucje kultury) ułatwia rozproszenie ruchu turystycznego i jednocześnie jego segregację w przestrzeni. Odwiedzający Montreal wybierają trasy poznawcze zgodnie ze swoimi preferencjami, zainteresowaniami, długością pobytu, a selektywnemu, tematycznemu poznaniu pomaga organizacja miejskiej przestrzeni wymiany, w której występują dwie formy

morfologii układu urbanistycznego. Europejski wzorzec układu urbanistycznego Starego Miasta (Vieux Montreal/Old Montreal) w całości dostępnego pieszo, z nieregularnym przebiegiem ulic oraz kwartałami intensywnie wypełnionymi różnymi funkcjami, gdzie nie ma zbyt wielu stałych mieszkańców, sprzyja koncentracji turystów. Z kolei amerykański układ urbanistyczny regularnego planu rusztowego, którym charakteryzują się pozostałe tereny miejskiej przestrzeni wymiany w Montrealu ułatwia turystom szybkie pokonywanie odległości między odwiedzanymi strefami lokalizacji zasobów tematycznych. W konsekwencji obserwuje się płynność przemieszczeń ruchu turystycznego co w znacznym stopniu eliminuje potencjalne konflikty między obecnością odwiedzających i użytkowaniem przestrzeni miejskiej przez mieszkańców w Montrealu

Trzecim wyodrębnionym jest właściwy dla Toronto **model rozproszenia punktowego**. Opisuje on rozmieszczenie zasobów turystyki kulturowej w odniesieniu do organizacji przestrzeni wymiany w wielkim mieście północnoamerykańskim, którego układ urbanistyczny opiera się na regularnym planie rusztowym. Cechą charakterystyczną zasobów jest w tym przypadku ich znaczna liczebność, zróżnicowanie instytucjonalne i programowe, lokalizacja w regularnym rozproszeniu na znacznym obszarze centralnej strefy miasta (*Downtown*). Należy przy tym także zauważyć, że obiekty i obszary z których korzystają turyści są w tym samym czasie również aktywnie wykorzystywane przez mieszkańców miasta. W przypadku Toronto mamy więc do czynienia z sytuacją, kiedy mieszkańcy i przybysze korzystają jednocześnie z tych samych instytucji i obiektów składających się na przestrzeń wymiany w tym mieście, i co warto podkreślić, odbywa się to bezkonfliktowo. Wspomniane zintegrowane współistnienie obu grup użytkowników ułatwia niewątpliwie istniejąca organizacja przestrzeni. Jej wiodącą cechą jest "egalitarny" układ urbanistyczny: podobnej wielkości i rozplanowania kwartały wyznaczone przez regularną, prostokątną siatkę ulic oraz znaczne rozproszenie w tym układzie licznych obiektów stanowiących zasób współczesnej turystyki kulturowej.

Podsumowanie – harmonijne współistnienie turysty i mieszkańca w miejskiej przestrzeni wymiany

W kontekście przeprowadzonych badań można sformułować kilka stwierdzeń podsumowujących w kontekście zidentyfikowanych relacji występujących pomiędzy morfologią i organizacją miejskiej przestrzeni wymiany a jej użytkowaniem przez

turystów. Zarówno w Quebec City jak i w Montrealu oraz Toronto zaobserwowano wyraźne powiązanie pomiędzy cechami struktury przestrzennej i funkcjonalnej a dystrybucją ruchu turystycznego w tych miastach. W zależności od wielkości miasta, jego genezy oraz cech układu urbanistycznego które warunkują rodzaj i rozmieszczenie zasobu turystycznego wyróżnione zostały trzy modele jego wykorzystania miejskiej przestrzeni wymiany przez turystów. Szczególnie warto w tym miejscu podkreślić, że żaden z tych modeli nie generuje konfliktów między różnymi grupami użytkowników: mieszkańcami i przybyszami. Również wielkość ruchu turystycznego rejestrowanego w każdym z badanych ośrodków: Quebec City, Montrealu czy Toronto nie wywołuje negatywnych reakcji społecznych. Jest to zdecydowanie różna sytuacja niż ta, z którą mamy do czynienia w miastach europejskich, bardzo licznie odwiedzanych przez turystów (Londyn, Paryż, Rzym, Mediolan, Amsterdam, Wenecja, Barcelona). W europejskim kontekście występuje wyraźnie negatywna relacja wrogości lokalnych mieszkańców wobec obecności turystów. Przybysze traktowani są jako zagrożenie dla istniejących, kulturowych zasobów, ponadto uznaje się, że degradują substancję materialną miast i generują poważne zagrożenie społeczne dla spokoju i komfortu życia lokalnych mieszkańców (wzrost przestępczości, wzrost cen i kosztów utrzymania). Mamy więc do czynienia w Europie w wielu miastach z sytuacją konfliktową między dwiema grupami użytkowników miejskiej przestrzeni wymiany: mieszkańcami i przybyszami, przy czym to ci ostatni jednoznacznie są traktowani jako zbiorowość obdarzona negatywnymi atrybutami. Odzwierciedleniem negatywnego nastawienia wobec zwiększającej się sukcesywnie liczby turystów jest pojęcie *overtourism*, które coraz częściej stosowane jest dla opisanie tej sytuacji nie tylko przez badaczy ale również przez zarządzających miastami [Koens, Postma, Papp, Yeoman 2018 s.3-9, Koens, Postma, Papp 2018 s.3-15, Zmyślony, Kowalczyk-Anioł 2020, Szromek i in. 2020, Zmyślony Pilarczyk 2020, Fedyk i in. 2020, Kruczek 2018]. W tym kontekście sytuacja w miastach kanadyjskich przedstawia się odmiennie, co jednoznacznie wykazały przeprowadzone studia terenowe.

Rejestrowana wielkość ruchu turystycznego w badanych miastach jest znaczna zarówno w liczbach bezwzględnych jak i w porównaniu do liczby mieszkańców. Według danych z roku 2017 na 1 stałego mieszkańca przypadło: w Quebec City 9 zarejestrowanych turystów, w Montrealu 7 turystów, a w Toronto było to ponad 10 turystów. Warto przy tym zauważyć, że wspomniane statystyki nie uwzględniają odwiedzających, którzy nie nocowali w tych miastach; gdyby więc dodać liczbę

jednodniowych wizyt wskaźniki byłyby zdecydowanie wyższe. Mimo to nie występują w tych miastach konflikty między odwiedzającymi i mieszkańcami. Wyjaśnienia tej sytuacji należy szukać w analizie modelu zachowań społeczeństwa kanadyjskiego oraz cechach struktury przestrzennej miast. Populacja zamieszkująca współczesną Kanadę w dominującej większości pochodzi z emigracji. Rdzenni mieszkańcy tych terenów stanowią współcześnie jedynie ok. 4.9 % całej populacji kraju. Tym samym więc Kanadyjczycy to przybysze, często w pierwszym pokoleniu. Według danych za okres 2000-2019 każdego roku osiedlało się tu około 390 000 migrantów pochodzących z całego świata. Opisana polityka migracyjna prowadzona jest od wielu dziesięcioleci toteż cechą wiodącą społeczeństwa kanadyjskiego jest wieloetniczność i wielokulturowość. Tym samym obserwujemy tam powszechną akceptację różnorodności wśród ludzi i brak negatywnego nastawienia do przybyszów. Turyści jako przybysze czasowi są więc traktowani z sympatią nie tylko przez zarządzających przestrzenią ale również w codziennych kontaktach z przedstawicielami lokalnych społeczności, którzy charakteryzują się gościnnnością i otwartością w kontaktach międzyludzkich. Powszechność akceptacji "obcych" jest szczególnie wyraźnie widoczna wśród mieszkańców miast, co potwierdziły prezentowane studia. Drugim ważnym czynnikiem, który sprzyja pozytywnej recepcji ruchu turystycznego w badanych ośrodkach są cechy ich układu urbanistycznego a zwłaszcza przestrzenna dystrybucja zasobu turystyki kulturowej. Choć w każdym z analizowanych miast: Quebec City, Montrealu czy Toronto można wskazać pewne podobieństwa strukturalne w występującym tam układzie to jednak różnią się one wyraźnie rozmieszczeniem zasobu i organizacją miejskiej przestrzeni wymiany, Natomiast elementem wspólnym dla wszystkich trzech badanych miast jest egalitaryzm powtarzalnego układu planu rusztowego, który się w nich znajduje.

Zaproponowane na podstawie analizy danych terenowych gromadzonych *in situ* modele relacji między wspomnianymi elementami, odrębne dla każdego miasta, mają jednak cechy wspólne. Poza rozpatrywanymi wcześniej należy do nich polityka zarządzania terytorialnego stymulującego rozwój turystyki prowadzona w badanych miastach przez władze lokalne, która choć dedykowana jest przybyszom, to jednocześnie uwzględnia potrzeby mieszkańców, co skutecznie minimalizuje zagrożenie konfliktami. Można zatem uznać w świetle zaprezentowanych wyników, że zbiór szczególnych cech takich jak: akceptacja społeczna dla różnorodności i obecności przybyszów, racjonalna polityka miejska w zakresie turystyki oraz cechy

organizacji miejskiej przestrzeni wymiany w Quebec City, Montrealu i Toronto skutkują harmonijną koegzystencją przybyszów i mieszkańców.

Bibliografia

- Artibise A.F.J., Linteau P.-A., 1984, *The Evolution of Urban Canada. An Analysis of Approaches and Interpretations* Institute of Urban Studies, University of Winnipeg, Winnipeg, Manitoba
- Batty M. & Longley P., 1994, *Fractal Cities: A Geometry of Form and Function*, San Diego, Calif.: Academic
- Bauman Z. 1996, *Tourists and vagabonds: heroes and victims of postmodernity*. (Reihe Politikwissenschaft / Institut für Höhere Studien, Abt. Politikwissenschaft, 30). Wien: Institut für Höhere Studien (IHS), Wien
- Benevolo L., 1995, *Miasto w dziejach Europy*, Wydawnictwo Krąg Oficyna Wydawnicza Wolumen, Warszawa
- Blackman T., 1995, *Urban Policy in Practice*, Routledge, London
- Bunting T., Bunting T., E., Filion P., 2000, *Canadian Cities in Transition. The Twenty-first Century*, Oxford University Press
- Castells M., 1982, *Kwestia miejska*, PWN, Warszawa
- Chmielewski J.M., 2001, *Teoria urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa
- Fedyk W., Sołtysik M., Olearnik J., Barwicka K., Mucha A., 2020, *How Overtourism Threatens Large Urban Areas: A Case Study of the City of Wrocław, Poland*, Sustainability, 12(5): 1783
- Filion P., Moos M., Vinodrai T., Walker R., Ch., 2015, *Canadian Cities in Transition, Perspectives for an Urban Age*, Oxford University Press
- Filion P., Moos M., Vinodrai T., Walker R., Ch., 2015, *Image-building in Canadian Municipalities*, McGill-Queen's University Press Montreal & Kingston, London, Ithaca
- Florida R., 2009, *Who's Your City? How the Creative Economy is making Where You Live the Most Important Decision of Your Life*, Basic Books Random House, New York
- Gehl J., 2009, *Życie między budynkami. Użytkowanie przestrzeni publicznych*, Wydawnictwo RAM Kraków
- Higgins, H., 2009 *The Grid Book*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press
- Jałowiecki B., Szczepański M.S., 2010, *Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologicznej*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa
- Kennedy C., 2011, *The Evolution of Great World Cities: Urban Wealth and Economic Growth*, University of Toronto Press, Toronto
- Koens K., Postma A., Papp B., 2018, *Is Overtourism Overused? Understanding the Impact of Tourism in the City Context*, Sustainability 2018 10(12) 4384, s.1-15 (Open Access Journal)
- Koens K., Postma A., Papp B., Yeoman I., 2018. *Overtourism? – Understanding and Managing Urban Tourism Growth beyond Perceptions*, United Nations World Tourism Organization, New York
- Kruczek Z., 2018, *Turyści vs. mieszkańcy. Wpływ nadmiernej frekwencji turystów na proces gentryfikacji miast historycznych na przykładzie Krakowa*, Turystyka Kulturowa, www.turystykakulturowa.org Nr 3/2018 (maj-czerwiec)
- Lauzon G., Forget M., 2004, *Old Montreal: History through Heritage*, Les Publications du Québec, Montréal
- Levine A., 2014, *Toronto: Biography of the City*, Douglas and McIntyre Ltd., British Columbia

- Lightbody J., 2015, *City politics Canada*, Broadview Press, Peterborough Ontario, Canada
- Liszewski S., Maik W., 2000, *Osadnictwo. Wielka Encyklopedia Geografii Świata*, t.19. Wydawnictwo Kupisz, Poznań
- Majer A., 2010, *Socjologia i przestrzeń miejska*, Wydawnictwo Naukowe PWN Warszawa
- Markowski T., 1999, *Zarządzanie rozwojem miasta*. PWN, Warszawa
- McLean E., 2004, *The Living Past of Montreal*. Montréal: McGill University Press.
- National Census of Canada*, 2016, <https://www.statcan.gc.ca/eng/start>
- Neuhaus F., 2015, *Emergent Spatio-temporal dimensions of the City: Habitus and Urban Rhythms*, Springer, Heidelberg, New York
- Old Montréal / Centuries of History - Ville-Marie.*, www.vieux.montreal.qc.ca
- Polèse M., 2009, *The Wealth and Poverty of Regions: Why Cities Matter*, The University of Chicago Press, Chicago
- Qadeer M., A., 2014, *Viewpoint: The Multicultural City*, Canadian Journal of Urban Research Vol. 23, No. 1, Supplement: *Canadian Planning And Policy / Aménagement et politique au Canada* pp. 116-126
- Rewers E., 2005, *Post-polis. Wstęp do filozofii ponowoczesnego miasta*. Wydawnictwo Universitas, Kraków
- Sagan I., 2000, *Miasto. Scena konfliktów i współpracy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk
- Sagan I., 2017, *Miasto. Nowa kwestia i nowa polityka*. Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa
- Selby M., 2004, *Understanding Urban Tourism. Image, Culture and Experience*, I.B. Tauris & Co. Ltd., London, New York
- Sepe M., 2013, *Planning and Place in the City: Mapping Place Identity*. Routledge London, New York
- Simmons J., and Bourne L., 2013, *The Canadian Urban System in 2011: Looking Back and Projecting Forward*, Research Paper 228, University of Toronto
- Ślodziński J., 2001, *Przestrzeń miasta i jej przeobrażenia*, Uniwersytet Opolski, Opole
- Ślodziński J., 2012, *Historia planowania i budowy miast*, Uniwersytet Opolski, Opole
- Spirou C., 2011, *Urban tourism and urban change. Cities in global economy*. Routledge New York
- Stelter G.A., Artibise A. F.J., Crenna D., 2015, *Urbanization*, published online February 7, 2006, updated April 21, 2015, www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/urbanization
- Szromek A., Kruczek Z., Walas B., 2020, The Attitude of Tourist Destination Residents towards the Effects of Overtourism—Kraków Case Study, *Sustainability*, 12(1), 228, DOI: 10.3390/su12010228
- Zmyślony P., Kowalczyk-Anioł J., 2019, *Urban tourism hypertrophy: who should deal with it? The case of Krakow (Poland)*, *International Journal of Tourism Cities*, 5(2), DOI: 10.1108/IJTC-07-2018-0051
- Zmyślony P., Pilarczyk M., 2020, *Identification of overtourism in Poznań through the analysis of social conflicts*, *Studia Periegetica*, 2(30): 9-24, DOI: 10.5604/01.3001.0014.3169
- Zukin S., 1995, *The Culture of Cities*, Blackwell, Oxford
- www12.statcan.gc.ca/census-recensement/index-eng.cfm (20.08.2020)
- www.quebec-cite.com/en/about-quebec-city-tourism (12.08.2020)
- <https://toolkit.mtl.org/en/studies-reports-and-statistics> (18.08.2020)
- www.toronto.ca/business-economy/industry-sector-support/tourism (20.08.2020)

Scenes of urban cultural tourism in Canada: Quebec City, Montreal, Toronto

Abstract:

The city as a space of exchange is a structure in which exist trajectories and different ways of using the same area. The urban space of exchange can present different intensity of use by different groups (residents and newcomers), and it is determined by its attributes (equipment, organization, values) and city features (location, origin, size, economic position, social structure). Cultural tourism is an integral part of the exploration of the urban space around the world, as cities have used the presence of visitors as part of their local economy and social development since their inception. Visiting cities is a complex, multi-faceted manifestation of tourism, changing rapidly over time. On the basis of own field research carried out *in situ* in August 2018, the relations occurring in the urban space of exchange are identified in three cities in Canada: Quebec City, Montreal and Toronto. The analysis concerns the context of the features of its structure and the ways and consequences of its use by tourists. The main issue is: to what extent the organization of urban space of exchange, cultural values and the territorial management process in these cities determine their sustainable use by visitors, and thus enable the minimization of conflicts in that space.

Key words: waterfront, city, tourism function, Cape Town, revitalisation